فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی
Human Sciences Research Journal
دوره جدید، شماره ۲۸، تابستان ۱۳۹۹، صص ۳۵٤-۳٤٥
New Period, No 28, 2020, P 345-354
شماره شاپا (۲٤۷٦-۷۰۱۸)
ISSN (2476-7018)

تحولات و اهداف عملیات روانی

کاظم رحیمی[1]. حسین بدیعی[2]
۱. معاون سیاسی امنیتی اجتماعی فرمانداری شهرستان پارسیان. ایران
دکتری مدیریت اجرایی (گرایش استراتژیک)
۲. مدیریت شهرک‌های صنعتی شهرستان پارسیان، ایران
مشاور عالی فرماندار پارسیان. کارشناس حقوق

چکیده

عملیات روانی، تلاش‌های برنامه‌ریزی شده‌ای است برای تغییر ادراکات و در نهایت رفتار مخاطبان معین، اجرا و انجام موفقیت‌آمیز سناریوی عملیات روانی توسط رسانه‌ها، مستلزم درک درست آنان از مخاطبان، شگردها، روش‌ها و ابزارهای مورد استفاده در ترغیب و متقاعد کردن مخاطبان است؛ لذا در این تحقیق که بصورت مطالعه کتابخانه‌ای نگارش شده است، با نگاهی به سطوح، اهداف، عملیات روانی سعی بر روشن کردن ساختار و تحولات عملیات روانی داشته.

واژه‌های کلیدی: عملیات روانی، سطوح عملیات روانی، جنگ روانی

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

۱- مقدمه

آنچه مسلم است عملیات روانی سابقه‌ای به قدمت تاریخ انسان‌ها دارد زیرا آنها برای تاثیر قرار دادن طرف مقابل به شیوه‌ها و ترفندهایی متوسل می‌شدند این فعالیت از ارتباط چهره به چهره دو فرد گرفته تا اجتماعات کوچک و بزرگتری توسعه و تحول یافته است و همین نوع فعالیت‌ها و اقدامات در زمان خاص همچون بحران‌ها جنگ‌ها نزاع‌های محلی به صورت‌های مختلف و گوناگون اتفاق افتاده است.

آنچه قابل تاکید است این است که انسان پدیده‌ای تاثیرگذار روانی و استفاده از آن در جنگ و صلح و سیاست را به تازگی کشف نکردند بلکه کمتر برهه‌ای از تاریخ حیات سیاسی و نظامی و شرایط می‌توان یافت که فارغ از این عنصر باشد محققان زیادی در پی یافتن اولین نمونه‌های استفاده از جنگ روانی بودند در این میان پل لاینبرگر سابقه استفاده از جنگ روانی را به جنگ گیدئون با مادها نسبت می‌دهد در اینجا بر خلاف رسوم نظامی زمان خود که هر دسته صد نفر یک مشعل داشتن به هریک از سپاهیان یک مشعل داد و این توهم را در ذهن دشمن ایجاد کرد که تعداد افراد صد برابر میزان واقعی است در نتیجه توانست بدون هیچ درگیری به پیروزی دست یابد.

تعریف عملیات روانی:

عملیات روانی در هر شکل آن به هیچ وجه تاکتیک جدید نظامی نیست بی‌شک نمونه‌های متعددی از عملیات روانی در طول تاریخ وجود دارد شاید یکی از قدیمی‌ترین جنگ های روانی مربوط به اسکندر پادشاه مقدونیه باشد اسکندر بیشتر سرزمین‌های شناخته شده در زمان خود را فتح کرد هر سرزمینی را که سربازان اسکندر فتح میکردند در زمان ترک آن مکان وی آخرین فردی بود که پس از لشکریانش از آنجا خارج می‌شد تا کنترل کامل سرزمین تازه اشغال شده مطمئن شود در یکی از نبردهای وی با ورود به سرزمین تصرف شده متوجه شد که سربازانش به دلیل فشار زیاد به شدت ضعیف و ناتوان شده‌اند و خطر شکست را در مقابل دشمن قدرتمندی که مقابل آنها بود احساس کرد اسکندر تصمیم گرفت که عقب‌نشینی کرده سربازان خود را با کمک ارتشی که در عقبه نگه داشته بود دوباره ساماندهی کند مطمئن بود که اقدامش لشکریان دشمن را به تعقیب آنها تحریک می‌کند که در آن صورت احتمال شکست لشکریان وی زیاد بود ولی می‌دانست اگر بتواند لشکر مقابل را بترساند آنها را از تعقیب دست خواهند برداشت اسکندر به سازندگان ادوات نظامی لشکر خود دستور داد که زره‌های آهنی بزرگی به ارتفاع سربازان به طول ۲ متر و نیم مجهز به ادوات جنگی از قبیل سپر وکلاه خود بسازند و با سربازان شبانه از محل عقب‌نشینی کردند و ادوات غول پیکر را جا گذاشتند هنگامی که لشکریان دشمن به آنجا رسیدن با دیدن زره‌های آهنی دریافتند که باید با یک نیروی سرسخت نظامی درگیر شوند، جنگی که به طور قطع با زنده اصلی‌اش آنها خواهند بود موضوع داستان‌های جنگ با سربازان غول پیکر که توسط جاسوسان

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

اسکندر و همچنین درخصوص وحشی‌گری نیروهای او در میان سربازان دشمن پخش شده بود و وحشت را در دل آنها برانگیخت و در نهایت به ایجاد ترس و دودلی در میان آنها منجر شد که آنها را از ادامه تعقیب سربازان اسکندر باز داشت.

سون تزو بزرگترین نظریه پرداز نظامی در طول تاریخ به شدت طرفدار استفاده از جنگ روانی به عنوان ابزاری برای افزایش توان رزمی است می‌نویسد به دست آوردن کامل ارتش دشمن بهتر از فروپاشی و انهدام آن است و تصاحب بی‌عیب و نقص لشکر یا گروهان ازانهدام آنها بهتر است و به دست آوردن هزار پیروزی در هزار جنگ لزوما اوج مهارت جنگی نیست شکست دشمن بدون جنگ و خونریزی بسیار بهتر بنابراین در هنگام جنگ چه چیزی بهتر از حمله به استراتژی دشمن موضوع مهم دیگر متفرق کردن متحدان دشمن از طریق تلاش‌های دیپلماتیک است سپس اگر نتیجه نداد حمله به ارتش دشمن ارجحیت خواهد داشت و در این میان اشتباه ترین سیاست حمله به شهرها است.

سطوح عملیات روانی

این عملیات برای پیشبرد اهداف گسترده یا درازمدت و در هماهنگی با طرح ریزی استراتژیک کلی طراحی شده و معمولاً دارای تاثیراتی در آینده دور است مخاطبان این عملیات را شهروندان و نظامیان دشمن که خارج از منطقه جنگی به سر می‌برند و همچنین کل جمعیت کشورهای دوست بی طرفی یا دوست دشمن ما (متعهد آن دشمن) تشکیل می‌دهد از این عملیات و فعالیت های تبلیغاتی یک کشور برای پایین آوردن تولید صنعتی کشور حریف است

عملیات روانی استراتژیک به منظور تاثیر بر نگرش‌ها ادراکات رفتار مهاجمان خارجی و در راستای تحقق اهداف و مقاصد اجراکنندگان آن انجام می‌گیرد این نوع عملیات روانی بیشتر در بیرون از قلمرو این نظامی طراحی و اجرا می‌شود اما برای دستیابی به اهداف خود معمولاً از امکانات وزارت دفاع بهره می‌گیرد و اغلب از حمایت و پشتیبانی یگان عملیات روانی نیروهای مسلح نیز برخوردار است افزون بر آن همانگونه که در کتابچه راهنمای عملیات روانی و ارتش آمریکا در سال ۲۰۰۰ آمده است اقدامات این عملیات با توجه به تاثیرات باید با سایر امکانات و تلاش‌های ملی هماهنگ شود در غیر این صورت قادر به تحقق اهداف و مقاصد کارگزاران عملیات روانی نخواهد بود سازمان دولتی ایالات‌متحده فعالیت‌های اطلاعات بین‌المللی را با تاثیرگذاری بر تمایلات تصورات و رفتارهای خارجی حمایت از اهداف و نیات این کشورها اجرا می‌کنند این برنامه‌ها خارج از حوزه نظامی قرار می‌گیرند اما می‌توانند از امکانات وزارت دفاع بهره گرفته مورد پشتیبانی عملیات روانی بخش نظامی قرار گیرند عملیات روانی استراتژیک بیشتر برای پیشبرد اهداف گسترده و بلندمدت طراحی می‌شود که از طرح استراتژیک بزرگ حمایت می‌کنند تاثیر ملموس عملیات روانی استراتژیک در آینده نامعلوم مشخص می‌شود.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

اهداف عملیات روانی استراتژیک:

ـ حمایت و تشریح خط‌مشی‌ها آماج و اهداف سیاسی در خارج از کشور

ـ برقراری پیوند میان خطی‌مشی‌ها و اهداف سیاسی با عواطف و افکار مخاطب مورد نظر

ـ متزلزل کردن رهبری و اهداف طرف ما تقابل آثار تحریم‌های اقتصادی و اشکال مختلف تحریم‌های غیرخشونت‌آمیز علیه طرف متخاصم

ـ تحریک افکار عمومی و اعمال فشارهای سیاسی موافق و مخالف یک عملیات نظامی

ـ نفوذ بر طراحی تاکتیک‌ها و استراتژی‌های خارجی

ـ دامن زدن به بحث‌ها و جدل‌های موجود بین نخبگان نظامی و سیاسی دو طرف

ـ جلب حمایت مناطق تازه تصرف شده

ـ تقویت و تکمیل عملیات روانی تاکتیکی

ـ شرایط لازم برای موفقیت عملیات روانی استراتژیک

ـ موفقیت نظامی نیروهای خودی

ـ کم بوده غذا مسکن پوشاک یا دیگر نیازمندی‌ها در منطقه مورد نظر

ـ فساد مالی و اخلاقی در میان مدیران و رهبران طرف متقابل

ـ کمبود نیروی انسانی در سازمانهای نظامی طرف مقابل

ـ تورم و نابرابری مالیات‌ها در کشور مقابل

ـ عدم اتحاد سیاسی و عدم اعتماد بین رهبران طرف مقابل

عملیات روانی عملیاتی:

عملیات روانی عملیاتی-که پیش از جنگ یا در حین آن صورت می‌گیرد در منطقه جغرافیایی خاصی منطقه‌ای که عملیات نظامی در آن انجام می‌شود به منظور افزایش اثربخشی نبردها استراتژی فرماندهان نظامی صورت می‌گیرد عملیات روانی تاکتیکی در منطقه صورت می‌گیرد که ماموریت تاکتیکی نظامی علیه نیروهای دشمن انجام می شود و هدف آن نیز حمایت و پشتیبانی از آن مأموریت و تحلیل فشار روانی بر نیروهای دشمن و اقناع مردم غیرنظامی برای یاری رساندن به فرماندهی عملیات تاکتیکی در راستای تحقق اهداف از پیش تعیین شده است عملیات روانی عملیاتی قبل، حین آغاز و در طول جنگ یا مناقشه در یک حوزه جغرافیایی تعریف شده و در نتیجه آشکار شدن خصومت‌ها برای کارایی و پیشبرد موثر عملیات و استراتژی‌های فرماندهی به کار گرفته می‌شود گستره عمل این نوع عملیات روانی در سطح منطقه‌ای و ملی است و مخاطبان منطقه‌ای را مدنظر دارد همچنین هدف از طراحی این عملیات تغییر رفتار سریع‌تر مخاطبان مورد نظر از عملیات روانی در سطح استراتژیک است عملیات روانی در سطح عملیاتی ویژگی های هر دو و عملیات استراتژیکی و تاکتیکی را دارا است و مانند پلی این دو را به یکدیگر متصل می کند

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

عملیات روانی عملیاتی به جنگ در سطح نیروهای دریایی، هوایی و زمینی در یک کشور اطلاق می‌شود.

اهداف عملیات روانی عملیاتی

ـ آماده کردن مردم کشور موردنظر برای ورود نیروهای مهاجم
ـ به حداقل رساندن مداخله افراد غیرنظامی در عملیات کشور مهاجم
ـ تمرکز در نقاط ضعف طرف مقابل
ـ مقابله با تبلیغات دشمن
ـ دامن زدن به نارضایتی نیروها و افراد طرف مقابل

شرایط لازم برای موفقیت عملیات روانی عملیاتی

ـ ناتوانی دولت مقابل برای تامین نیازهای مردم
ـ ناموفق بودن طراحان یا افسران طرف مقابل در زمینه گزارش عملکردشان
ـ نافرمانی و فرار
ـ از بین رفتن ارتباطات داخلی مانند رادیو، تلویزیون، تلفن و شبکه های رایانه ای
ـ نقصان سیستم حمل و نقل
ـ شکست متحدان دولت مقابل برای ارائه کمک به آنها
ـ افزایش حمایت بین‌المللی از تلاش‌های کشور مهاجم
ـ ناتوانی نیروهای مقابل برای شکست یا وارد کردن صدمات به کشور مهاجرین با نیروهای متحد

عملیات روانی تاکتیکی:

عملیات روانی تاکتیکی در جریان مناقشه یا جنگ در حوزه اختصاصی فرماندهی تاکتیکی به منظور حمایت از ماموریت‌های تاکتیکی علیه نیروهای دشمن به کار گرفته می‌شود و برای حمایت مستقیم از عملیات تاکتیکی نظامی در نواحی مورد نظر طرح ریزی و اجرا می‌گردد در واقع عملیات روانی تاکتیکی به جنگ با گروه دشمن در میدان نبرد اطلاق می شود دشمن را به انجام کارهای خاص با هدف تحریک و تاثیر بر جنگ کوتاه‌مدت وادار می‌کند این عملیات در منطقه جلویی نبرد در پشتیبانی از عملیات نظامی تاکتیکی طراحی و اجرا می‌گردد معمولا گردان‌ها و گروهان‌های عملیات روانی تاکتیکی پشتیبان عملیات روانی خود را در سطح یک و رده‌های پایین‌تر فراهم می‌کند گروه‌های پشتیبان برای حمایت از فرماندهان تحت حمایت در زمینه‌های برنامه‌ریزی نیروهای عملیات روانی و نیز هدایت عملیات روانی تاکتیکی در پشتیبانی از عملیات‌جنگی تشکیل شده‌اند با وجود این تمامی عملیات روانی تاکتیکی باید با

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

دستورالعمل‌های عملیات روانی نیز تعیین شده از سوی فرماندهی سطح عملیاتی و استراتژیک و سیاست‌گذاری ملی مطابقت داشته باشد

عملیات روانی تاکتیکی به فعالیت‌های روانی گفته می‌شود که در عملیات‌های تن به تن و در حمایت از واحدهای مانوری داخل میدان جنگ مشارکت دارند عملیات روانی تاکتیکی توسط

۱. گروه پشتیبانی عملیات روانی یگان‌ها

۲. گروهان پشتیبانی عملیات روانی لشکر و دسته پشتیبانی عملیات روانی تیپ

۳. تیم‌های عملیات روانی تاکتیکی هدایت می‌شود این نیروها مانند فرماندهان ما را به تاکتیکی را قادر می‌سازد تا با غیرنظامیان خارجی و دشمن ارتباط مستقیم برقرار کنند گروه‌های عملیات روانی تاکتیکی فرآورده‌های را پخش می‌کنند که توسط عناصر سطح عملیاتی همچون گردان‌های منطقه یا گروه ضربت حملات روانی تهیه و تولید شده‌اند.

اهداف عملیات روانی تاکتیکی

ـ تضعیف روحیه و کارایی نظامی طرف‌مقابل

ـ افزایش تاثیر روانشناختی سلاح‌های کشنده

ـ تاثیر اشغال مناطقی از خاک دشمن با اعلام ضرب‌العجل و فراهم کردن نقطه تجمع

ـ حمایت از عملیات روانی استراتژیک با ارائه مشروع و به موقع در زمینه نقاط ضعف محلی که می‌تواند در طرح‌ها و عملیات استراتژیک به کار برده شود.

ـ ارائه حمایت ویژه و مستقیم به فرماندهان تاکتیکی از طریق یادداشت‌های کوتاه

ـ ارائه تصویر مطلوبی از سربازان و رهبران کشور

ـ شرایط لازم برای موفقیت عملیات روانی تاکتیکی

ـ شکست متعدد و تلفات سنگین طرف مقابل

ـ اجرای آتش توپخانه سنگین و موثر یا بمباران

ـ موقعیت نظامی پرمخاطره

ـ تجهیزات و تدارکات ناکافی و بسیار نازل

ـ خبرهای بد از پشت جبهه

ـ رهبران و سربازان بی‌تجربه آموزش ندیده و بسیار خسته

ـ واردکردن اقلیت‌های مذهبی و سیاسی به نبرد به رغم میلشان

ـ بیماری‌های فراگیر و فقدان خدمات پزشکی کافی

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

عملیات روانی تحکیمی:

در حوزه‌های خارجی که محل سکونت دشمن بود یا دارای جمعیت بالقوه متخاصم ست و به وسیله نیروهای مهاجم اشغال شده یا این نیروها در آن حضور دارند مستقر هستند به منظور جلب حمایت جمعیت خارجی جهت حمایت از اهداف نیروهای مهاجم در این منطقه به کار گرفته می‌شود عملیات روانی تصویت‌کننده یا تحکیمی عملیات‌های آفندی اطلاعات در همه سطوح جنگ انجام می‌شوند بنابراین عملیات روانی نیز می‌تواند در هر سطحی به اجرا درآید عملیات روانی تحکیمی در مناطق تازه تصرف شده یا نواحی که قبلاً در دست دشمن بودن به اجرا در می‌آید تاکید این عملیات بر بازگشت به حالت عادی می‌باشد.

اهداف عملیات روانی تحکیمی

ـ ترویج تصویر مطلوبی از نیروهای کشور و متحدانش
ـ به کارگیری گویندگان صاحب نفوذ
ـ یاری گرفتن از مردم برای اعاده نظم
ـ کاهش حمایت مردمی از نیروهای مخالف
ـ تقویت بازسازی و سازماندهی مجدد سیستم کارکرده دولت
ـ شرایط لازم برای موفقیت عملیات روانی تحکیمی
ـ تقویت احساس روانشناختی و فیزیکی مثبت از اشغالگران در مخاطبان مورد نظر
ـ تعمیر خرابی‌های جنگ
ـ استقرار مجدد آوارگان غیرنظامی
ـ از سرگیری ارائه خدمات اجتماعی
ـ احیای حقوق بشر

عملیات روانی بر پایه اهداف:

ـ اهداف سیاسی، نظیر تبلیغات فارسی رادیوهای غربی با هدف ایجاد تفرقه در جامعه اسلامی ایرانی
ـ اهداف نظامی، نظییر تبلیغات دستگاه‌های جنگ روانی یک واحد نظامی برای سست کردن انگیزه نبرد در نفرات نیروی مقابل

هدف صرف نظامی عملیات روانی را نیز می‌توان به دو دسته تقسیم کرد:

۱. عملیات روانی که روحیه نیروهای نظامی دشمن را هدف قرار می‌دهد و می‌کوشد تا سربازان دشمن را نسبت به مسئله جنگ علاقه کنند و روحیه و اراده معطوف به جنگیدن را در آنها از بین ببرد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

۲. عملیات روانی که با هدف تاثیرگذاری شدیدتری بر نیروهای دشمن انجام می‌شود و آنها را به انجام عمل شدیدی که تاثیر مستقیم بر نبرد دارد می‌کشاند برای نمونه آنها را به تصمیم ترک مواد غذایی و شورش علیه مقامات بالاتر و وارد می‌کند.

موارد زیر را می‌توان به عنوان اهداف نظامی عملیات روانی ذکر کرد:

ـ کاهش توان کفایت نظامی دشمن جهت رسیدن به این منظور می‌تواند آسیب‌پذیری‌های سیاسی اقتصادی و نظامی دشمن بهره جست.

ـ تسهیل در تجدید سازمان و کنترل مناطق اشغال شده.

ـ ایجاد اثرات کلی و موثر بر روی عقاید احساسات رفتار و عادات نیروهای دشمن که به شکست آنها منجر می‌شود.

ـ جداسازی ارتش از مردم کشور دشمن

ـ کسب همکاری‌های اهالی مناطق اشغال شده

ـ کاهش قدرت جذب نیروی تدارکات و سازماندهی دشمن

ـ بزرگنمایی نقاط ضعف و شکست های دشمن

ـ خروج از کشور و تسلیم شدن نیروهای نظامی

ـ اهداف سیاسی و نظامی عملیات و جنگ روانی

ـ منظور از اهداف سیاسی نظامی اهدافی است که جنبه سیاسی و نظامی در هم آمیخته و نمی‌توان آن را در یک از دو نوع جایداد نظیر تبلیغات زمان جنگ کشور برای کشوری دیگر با هدف اعمال فشار بر تصمیمات دفاعی رهبران آن

ـ جلوگیری از ایجاد اتحاد میان کشورها علیه کشور خود و کاهش توان دولتهای مخالف

ـ جلوگیری از آغاز عملیات و اقدام تجاوزکارانه علیه کشور

ـ تلاش و طرحی برای فرو نشاندن دولت متخاصم

ـ کمک به نیروهای مخالف دولت متخاصم و تلاش برای روی کار آمدن دولت‌های دوست

نتیجه‌گیری:

برای بسیاری از مردم عملیات روانی تصور کنترل دولت بر رسانه‌ها را در ذهن تداعی می‌کند و به آنها می‌گوید که تنها آنچه را که دولت می‌خواهد شما می‌شنوید برای برخی دیگر عملیات روانی روح هولناک جوزف گوبلز وزیر تبلیغات هیتلر را زنده می‌کند که تکنیک دروغ بزرگ را که مترادف با تبلیغات بود به کاربرد هنوز برای بسیاری از واژه عملیات روانی کنترل ذهنی افراد را از طریق ابزارهای پیچیده و شست‌وشوی مغزی تداعی می‌کند واضح است که عملیات روانی مدرن هیچ یک از اینها نیست

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

این عملیات شبیه آگهی‌های عمومی نیست که هر روز در رسانه‌های گروهی یا هر جای دیگر با آن مواجه می‌شویم نیست معنای زمانی که مردم در مورد عملیات روانی به کار می‌برند باعث می‌شود تا از درک معنای حقیقی عملیات روانی باز بماند هر کسی می‌داند که اگر محصول خوبی برای فروش نداشته باشیم مردم ما را نخواهند خرید و هم مهم نیست که چقدر پول یک شود این مسئله در مورد عملیات روانی نیز صادق است کارهایی که با عملیات روانی می توان انجام داد برای آن ارزش قائل شویم و به کار بردن فنون شنیداری عملیات روانی از طریق ارتباط چهره به چهره می‌توان توانایی عملیات روانی را ثابت کرد باید از میزان آگاهی اهداف و انگیزه های شنوندگان مورد هدف مطالعه بود آنها مجبور به شوند آنگونه که عملیات روانی می‌خواهد فکر و عمل کنند اگر دشمن به ما شلیک کند ما می‌توانیم آن را متقاعد کنیم که از جنگ دست بکشد اگر از ما به دست می‌توانیم او را متقاعد سازم که خطرناک نیستیم اگر خود در حال جنگ داخلی باشد می‌توانیم به ارزش اتحاد را نشان دهیم عملیات روانی از خونریزی بدون دلیل و ویرانی و فقط جلوگیری می‌کند بنابراین عملیات روانی در واقع سلاح انسانی است امروز عملیات روانی بخش اساسی فعالیت‌های ایدئولوژی که اقتصادی و سیاسی به کار رفته از سوی دولت برای حفظ هدف ملی است.

به طور کلی عملیات روانی در جنگ با چند ویژگی اساسی مشخص می‌شود.

هدف نهایی: تامین اهداف یا مقاصد امنیت ملی یا سایر اهداف سیاسی و نظامی

هدف کلی: تامین اهداف جنگ (پیروزی و تسلیم شدن)

هدف رفتاری: تاثیر بر ذهن عواطف تمایلات و روان نیروهای دشمن و تغییر آن رفتارها

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]

فهرست منابع و مآخذ

ـ حسین حسینی، اصول و مبانی عملیات روانی، دانشگاه امام حسین، ۱۳۸۳ ص ۸-۷

ـ احمد محمدی زاده، عملیات روانی در گذر تاریخ، فصلنامه عملیات روانی شماره ۸، بهار ۱۳۸۴، ص۷۴-۷۵

ـ محمد حسین الیاسی، عملیات روانی صوتی، فصلنامه عملیات روانی، شماره یک، ۱۳۸۲، ص۱۸۷-۱۸۶

ـ موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی تهران، پیشین ص۳۶

ـ حسین سبیلان اردستانی، عملیات روانی و آشوبگری، فصلنامه عملیات روانی شماره ۸، بهر ۱۳۸۴، ص۴۶

ـ محمد حسین جمشیدی، عملیات روانی صدر اسلام، فصلنامه عملیات روانی شماره ۶، پاییز ۱۳۸۶ص۹-۱۰

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-09-14]